
 Prikaz

Marko Živković

Srpski sanovnik: nacionalni imaginarij u vreme Miloševića

Biblioteka XX vek, Beograd, 2012, 376 str.

Knjiga Marka Živkovića objavljena je u prijevodu u Beogradu nakon gotovo 16 godina, koliko ju je autor, kako sam kaže, pisao. Radi se o dobroj knjizi, kojoj je glavni – i to ne mali – problem upravo to što je nastajala tako dugo. Naime, u trenutku kad je konačno objavljena, njena je glavna tema u značajnoj mjeri bila iscrpljena, i to – prije svega – u drugim knjigama koje su u međuvremenu objavljene o sličnim temama. Među tim knjigama ističemo knjige Erica Gordya (*The Culture of Power in Serbia*, Pennsylvania University Press, 1999), Ivana Čolovića (*Politics of Identity in Serbia*, New York University Press, 2002), a dijelom i Ive Žanića i Teofila Pančića. Jedan dio tema kojima se bavi Živkovićeve knjiga odlično je analizirala i Jasna Dragović-Soso (*Saviours of the Nation*, Hurst, 2003), a nekima se bavio i Nick Miller (*The Nonconformists: Culture, Politics and Nationalism in Serbian Intellectual Circles, 1944 – 1991*, CEU Press, 2008). Raspad Jugoslavije, koji je bio povezan i s pitanjima identiteta, motivirao je ne samo povjesničare i politologe nego i kulturologe, antropologe i etnologe, pa danas imamo zanimljive knjige i članke o Bosni i Hercegovini, Kosovu, Makedoniji i Crnoj Gori, a ne samo o Srbiji i Hrvatskoj.

Knjiga Marka Živkovića dotiče mnogo područja: primarno se radi o djelu iz područja kulturalnih studija, ali također i studija medija, sociologije, antropologije i politike identiteta. Autor kaže da mu je glavni cilj bio ispričati “priče koje Srbi pričaju samima sebi (i drugima) o sebi” (str. 9). On je doista i ponudio “rečnik srpskih opštih mesta, kao opis društvenog života priča u Srbiji i kao morfologiju srpskog imaginarijuma” (9). Riječ “sanovnik” ima upravo to značenje. San je, tvrdi Živković, “prava mašina za promišljanje društva koji bi društvene nauke trebalo da uzmu ozbiljno kao moćan i potencijalno plodan teorijski model”.

Najveći dio knjige upravo je fokusiran na prezentiranje priča o vlastitom (kolektivnom) identitetu. Te priče imaju posebnu težinu u vremenima koja bih nazvao “identitetskom tranzicijom” (pojam koji Živković ne upotrebljava, ali se u sličnom obliku može naći unutar pojma četverostruka tranzicija – što uključuje tranziciju u području identiteta.) U tim vremenima priče stvaraju nove mreže društvenog samorazumijevanja, a često služe i za razaranje prethodnih, tj. već ranije uspostavljenih društvenih mreža. Formiraju se mitovi na kojima se potom gradi “službeni identitet”. Sve se to ubrzo pretvara u državnu politiku proslavljanja i obilježavanja slavnihi i tragičnih datuma iz novije i starije povijesti, kao i u novo imenovanje ulica, trgova, škola i nagrada. Neke od priča koje Srbi pričaju sami o sebi stare su, ali u novom kontekstu dobivaju novi “twist”. S druge strane, od novih priča koje Živković ističe izdvaja se ona o sličnosti židovske i srpske nacionalne sudbine. Autor uspoređuje mit o Masadi (jedan od temeljnih mitova židovskog narodnog identiteta) s kosovskim

mitom kod Srba. Ta inovacija čini dobar i uvjerljiv dio ovog “sanovnika”.

Ima li ova knjiga, uz namjeru da bude “rječnik” odnosno “sanovnik”, neki zaključak? Da. Autor tvrdi da Srbi tim pričama sebe pozicioniraju kao neku vrstu “naroda na pola puta”, odnosno kao dio nekog imaginarnog “međuprostora” (ili možda *Zwischenlandung*, *stop-overa*, usputne, ali ne i krajnje destinacije), zemlje između Istoka i Zapada (čak i kad više nema ni Istoka ni Zapada), između kršćanstva i njegovih alternativa, između sekularizma i religioznosti, “Neba” i “Zemlje”, Balkana i Europe, modernosti i tradicionalizma. Srpski je identitet, sugerira Živkovićeva knjiga, neodlučan, ali i “nedovršen”. Kao takav on je ambivalentan – s jedne strane potencijalno prijateljski i prema Zapadu i prema Istoku, a s druge on je jedan od razloga teškoća na koje Srbija nailazi pri pokušajima da se u potpunosti integrira bilo u Zapad ili u Istok. Ta neodlučnost u gradnji identiteta (o neodlučnosti se može govoriti samo ako smo konstruktivisti, pa pretpostavljamo da se identitet može “graditi” ili barem samo “oblikovati” od postojećeg “materijala”) ima svoje društvene i političke posljedice. Na vanjsko-političkom planu Srbija samu sebe stavlja u poziciju granične zemlje koja ne može odlučiti kojim će putem krenuti. U domaćoj politici ta podijeljenost stvara “dvije Srbije”, koje se međusobno ne podnose. Autor zaključuje: “Izgleda da Srbi uglavnom zauzimaju neudoban i beskoristan položaj onih koji nisu ni propisno civilizovani ni dovoljno primitivni. Kao da lebde oko središnje tačke evropskih lestvica, bilo onih uvažavanja, bilo onih omalovažavanja. Čini se da ih simbolička geografija smešta u takav međupoložaj, čak i u okviru samog

Balkana, koji je po sebi uzor međumesta. I, odista, međupostavljenost je možda najprisutniji oblik samorazumevanja i samo-označavanja u Srbiji, kao što je to i na celom Balkanu” (92). Zanimljivo je vidjeti da autor zapravo ovdje Srbiju identificira s “cijelim Balkanom” – te da time zapravo smanjuje Balkan na Srbiju. To je zanimljiva pozicija, koja nas podsjeća na zaključak koji je svojedobno u *Političkoj misli* (br. 1, 2010) iznijela Nataša Zambelli. Ona je, naime, pokazala da je u Hrvatskoj došlo do gotovo sinonimizacije pojmova “Srbija” i “Balkan” te da se danas – govoreći o Balkanu – često misli samo na Srbiju. Živkovićeva analiza pokazuje da to nije sasvim u neskladu s načinom na koji sami Srbi vide Balkan i sebe u tom kontekstu.

Pozicija “kuće nasred puta” neudobna je, no u Srbiji se, kaže Živković, trude da je pretvore u neku vrstu prednosti. Baš kao i u drugim sličnim situacijama pograničnih identiteta, upotrebljavaju se metafore mosta, kapije (vrata), raskrižja i štita. Neke od tih metafora – i njihovu upotrebu u službenom stvaranju nacionalnih mitova – opisao je Pal Kolsto (*Myths and Boundaries in South Eastern Europe*, Hurst, 2005). No srpski identitet, kaže Živković pozivajući se na redatelja Živojina Pavlovića, prije svega određuje “amorfnu i kolebljivu formu”, nejasne granice i podložnost preoblikovanju. Pitanje je može li se amorfnost prikazati kao superiorna i poželjna u odnosu na “uređenost kristalnog Zapada”, kao “nešto dobro, kreativno i vitalno” (94). Možda je to moguće, jer Metropolu od periferije ponekad očekuje tek egzotičnost, no takva pozicija znači da je Srbija “osuđena” na to da ostane trajnom periferijom. Ili možda “privilegirana” da to ostane? To ovisi, naravno, o poziciji onoga tko proma-

tra – tj. njegova/njezina odnosa prema tzv. Centru i tzv. Periferiji.

Ovu knjigu vrijedi preporučiti onima koji još nisu pročitali druge knjige koje su se bavile sličnim ili istim temama. Ako netko nije pročitao nijednu knjigu koju smo naveli u ovom prikazu, *Srpski sanovnik* odlična je prva stanica na putu k razumijevanju srpskog (i mnogih drugih) identiteta. Oni koji su, međutim, pročitali ta ostala djela žalit će što je Živković toliko dugo pisao svoj *Sanovnik* te će njime biti pomalo razočarani.

Dejan Jović
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

Jasna Plevnik, Stjepan Mesić,
Ljubo Jurčić
Kina na Balkanu

Plejada, Zagreb, 2013, 280 str.

Kina na Balkanu vrlo je ambiciozna knjiga koja ima za cilj upoznati čitatelje s općom kineskom vanjskom politikom, kineskom politikom prema Balkanu i izazovima s kojima se Balkan suočava te ponuditi, kako ih autori nazivaju, putove za primjerenije oblikovanje diplomacije prema Kini. Knjiga je podijeljena na četiri poglavlja, prva dva bave se kineskom vanjskom politikom te tzv. posebnošću Kine, dok se druga dva fokusiraju na diplomatske (političke i ekonomske) odnose bivše Jugoslavije

i zemalja koje su nastale njenim raspadom te Hrvatske (u zasebnom poglavlju) s Kinom. Već je na samom početku jasno da autori zauzimaju gotovo ortodokсну prokinesku poziciju u gotovo svim temama koje obrađuju te da izričito odbacuju sve teorije o “opasnoj Kini” kao nerealne i neutemeljene, što je vrlo dvojbeno te krajnje opasno, neovisno o tome radi li se o (kako sami autori ističu) heurističkom djelu ili ne. Neosporno je da je rast Kine prilika, poglavito u ekonomskom smislu, no relativiziranje i odbacivanje kritičkog osvrt na ubrzan rast kineske ekonomske, a time i političke moći ne pridonosi konstruktivnoj raspravi o zemlji koja više ne može, kako je rekao pokojni Deng Xiaoping, “skrivati svoju moć”.

Prva cjelina, nazvana “Vanjska politika Kine” i “Kina kao posebna velika sila”, započinje uvodom u povijest predmoderne Kine i njenim shvaćanjem same sebe i svijeta koji je okružuje te se nastavlja sve do reformi iz ere Deng Xiaopinga i nove ekspanzionističke kineske vanjske politike. Slijedi uvod u procese odlučivanja u Narodnoj Republici Kini, kratak osvrt na razmišljanja nekolicine poznatih kineskih stručnjaka za međunarodne odnose (poput Yan Xuetonga, Zheng Bijiana i Hu Anganga, između ostalih) te sažetak glavnih ideoloških odrednica kineske vanjske politike poput “moralnosti”, “harmonije”, “mirnog rasta/razvoja”, “diplomacije smiješka”, odbacivanja hegemonije i drugih. Dio poglavlja posvećen je odnosu Kine prema susjedima u široj regiji (ASEAN, Indija, Pakistan, Rusija i SCO, Korejski poluotok, Japan, Tajvan, APEC) te tzv. diplomaciji kontinenata i kineskom angažmanu u Africi i Latinskoj Americi (Brazil, Kolumbija).